УДК 658:001.895

Г.В. Руда, О.М. Маринець
Національний університет "Львівська політехніка"

ПРОБЛЕМИ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ

© Руда Г.В., Маринець О.М., 2012

Виокремлено значення нематеріальних активів у майні суб'єктів господарювання у сучасних умовах. Окреслено суть поняття "інтелектуальна власність" як складової нематеріальних активів з врахуванням низки теоретичних підходів, які визначають цю категорію як: вид власності загалом, систему прав на результати інтелектуальної діяльності, продукт тощо. Визначено роль університетів у світовій практиці комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Виокремлено проблеми комерціалізації науково – технічних розробок у вищих навчальних закладах України. Проаналізовано винахідницьку активність вітчизняних вищих навчальних закладів за кількістю поданих заявок на винаходи та корисні моделі. Запропоновано порядок комерціалізації науково-технічних розробок університетів, який забезпечить організацію руху інтелектуального капіталу взаємовигідних дій усіх учасників процесу створення ринкового продукту із об'єктів інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, комерціалізація, університет, науково-технічні розробки.

THE PROBLEMS OF UNIVERSITIES INTELLECTUAL PROPERTY COMMERCIALIZATION

© Ruda H V., Marynets O.M., 2012

The value of immaterial assets is selected in property of subjects of menage in modern terms. The essence of concept "intellectual property" is settled as a constituent of immaterial assets taking into account the row of theoretical approaches which determine this category as: type of propert on the whole, system of rights on the results of intellectual activity, product and others like that. The role of universities in world practice of commercialization of objects of intellectual property is determined certainly. The problems of Ukrainian universities scientific and technical developments commercialization are defined. The inventive activity of domestic universities is analyzed after the amount of the given requests on inventions and useful models. A procedure for the commercialization of scientific and technological development of universities is suggested, which will provide organization of intellectual capital flow at the mutually beneficial actions of all participants of process of creation of market product from the objects of intellectual property.

Key words: intellectual property, commercialization, university, scientific and technical developments.

Постановка проблеми. Сучасні ринкові відносини вимагають не тільки активної участі суб'єктів господарської діяльності промислової сфери, а все більше участі наукових організацій, вищих навчальних закладів. Більшість вищих навчальних закладів України мають надзвичайно високий науково-технічний потенціал, а також здатні пристосовуватись до сучасної ринкової системи, проводячи наукову й інноваційну діяльність, спрямовану на комерціалізацію досягнутих науково-технічних результатів. Результатами науково-дослідної і творчої діяльності вищих навчальних закладів є: винаходи, підручники, навчальні посібники наукові статті, комп'ютерні програми та

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

інші об’єкти інтелектуальної власності. На жаль, з низки причин можливості університетів розробляти та впроваджувати інноваційну продукцію обмежені, що актуалізує тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми комерціалізації результатів інноваційної діяльності розглянуто в працях багатьох іноземних та вітчизняних авторів, зокрема: Н.Т. Рудь [6], А.В. Єременка [3], О.Б. Бутнік-Сіверського, О.П. Орлюк, С.Ф. Ревуцького, Ю.Л. Борко [2], Л.Б. Гальперіна, Л.А. Михайлової [4] та ін. У них розкрито сутність комерціалізації інтелектуальної власності у вищих навчальних закладах України; механізм проведення комерціалізації науково-дослідних розробок. Роль вищих навчальних закладів в інноваційному процесі висвітлена не достатньо, хоча ця тематика має великий вплив на інноваційний розвиток. Утім, на нашу думку, проблема комерціалізації інтелектуальної власності університетів потребує детальнішого висвітлення.

Постановка цілей. Дослідження теоретичних засад і прикладних проблем комерціалізації інтелектуальної власності в університетах України зумовлює постановку таких цілей:

- уточнення поняття інтелектуальної власності;
- визначення проблем комерціалізації інтелектуальної власності в університетах;
- окреслення механізму комерціалізації інтелектуальної власності в університетах.

Виклад основного матеріалу. Розвиток ринкових відносин неможливий без подальшого розвитку творчої, інтелектуальної праці, використання новітніх технологій. Тому останнім часом в майні суб’єктів господарювання будь-якої організаційної форми й форми власності неухильно підвищується значення так званих “нематеріальних активів”.

Згідно з Податковим кодексом України, нематеріальні активи – це право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об’єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, зокрема набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими правами.

Інтелектуальна власність – у найширшому розумінні означає закріплені законом права на результат інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, художній, виробничій та інших сферах.

Існують різні підходи до трактування поняття інтелектуальної власності: як виду власності загалом, як системи прав на результати інтелектуальної діяльності, як продукту та трактування з індивідуальних позицій [7, с. 6].

Згідно з [7, с. 6], інтелектуальна власність – це особливий вид власності на невідчужувані немайнові та майнові результати та продукти розумової діяльності людини, які мають правову охорону, та ті, які не охороняються законодавством. Утім, таке трактування суперечить самому поняттю власності, оскільки відносини власності втілюються насамперед у певних юридичних нормативних актах, а право власності виникає за умови наявності врегульованих законом суспільних відносин щодо володіння, користування і розпорядження майном [8]. У зв’язку з цим у роботі пропонується застосовувати визначення Л.Б. Гальперіна і Л.А. Михайлової [4]: інтелектуальна власність — це умовне поняття, яке використовується для позначення сукупності виключних прав на результати інтелектуальної, насамперед творчої діяльності, а також прирівняних до них за правовим режимом засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу. Це визначення уточнює О.А. Підопригора, який вважає, що результат інтелектуальної діяльності має бути втіленим у певну об'єктивну форму і здатним до відтворення.

Інтелектуальна власність визначає: кому належить результат інтелектуальної творчої діяльності, втілений у певну об’єктивну форму (патент, свідоцтво, ноу-хау, товарний знак, авторський твір тощо). Що стосується приватної або колективної (група приватних осіб) форми власності, то зрозуміло, якщо мається на увазі, кому належить результат власного творчого пошуку, хто або яка кількість людей спрямовувала свої зусилля на отримання кінцевого результату творчої діяльності.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

У світовій практиці у процесі комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності важливу роль відіграють університети. Сьогодні необхідною умовою для економічного розвитку країн, що розвиваються, стає наявність науково-технічної бази, здатної адаптувати до існуючих умов технології з країн – технічних лідерів, а в перспективі створити власні технології світового рівня, така база не може бути створена лише силами бізнес-середовища, тому зростає роль навчальних закладів. Навчальні заклади усе активніше залучаються до інноваційного процесу.

Протягом 2011 р. високу винахідницьку активність проявляли навчальні заклади Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Вони подали понад 3,8 тисячі заявок на винаходи і корисні моделі, що становить майже 50 % від загальної кількості заявок, поданих юридичними особами (проти 3,6 тисячі заявок у 2010 році). Організаціями Міністерства охорони здоров'я України подано 978 заявок, що становить 12 % від загальної кількості національних заявок (проти 1197 заявок у 2010 р.); Національною Академією наук України – 753 заявки (9,3 %) (проти 771 за аналогічний період минулого року).

У табл. 1 та на рисунку [5] наведені порівняльні дані винахідницької активності наукових організацій академічного сектору науки і закладів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Таблиця 1

Кількість заявок на винаходи і корисні моделі, поданих науковими організаціями академічного профілю та закладами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2007–2011 рр.

Показники	Числові значення показників по роках, одиниць				
	2007	2008	2009	2010	2011
Усього від юридичних осіб	7799	7583	7027	8142	8136
Академія медичних наук України	350	419	419	456	467
Національна академія наук України	668	636	657	771	753
Українська Академія аграрних наук України	312	254	340	361	256
Усього за науковими організаціями академічного профілю	1330	1309	1416	1588	1476
У % до загальної кількості	17,0	17,3	20,1	19,5	18,1
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України	2628	2934	2961	3613	3804
У % до загальної кількості	33,7	38,7	42,1	44,4	46,7

Джерело: [5].

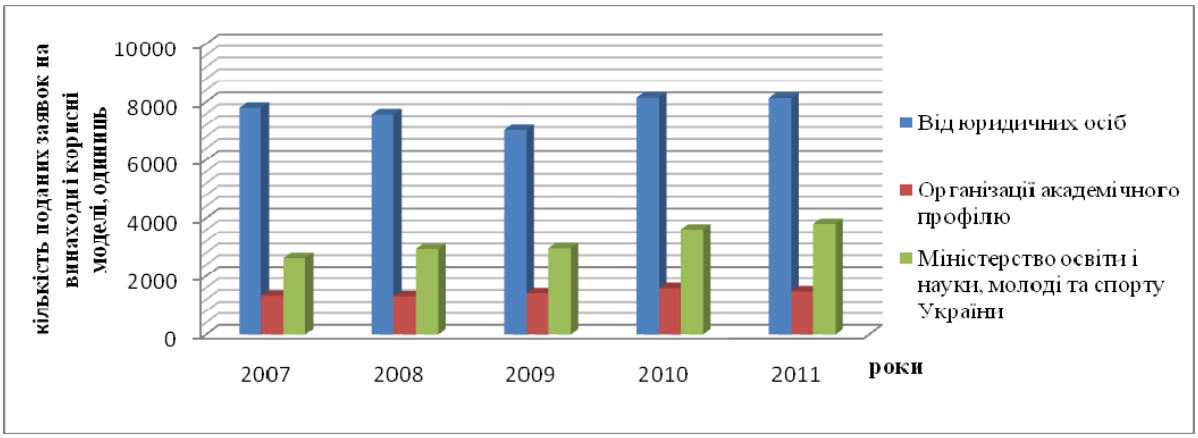

Динаміка подання заявок на винаходи і корисні моделі від юридичних осіб організаціями академічного профілю й закладами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2007 – 2011 рр.

Джерело: на підставі [5].

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Як бачимо з наведених даних, кількість заявок, поданих закладами освіти, майже втричі перевищує відповідний показник за організаціями академічного профілю. Водночас частка заявок на винаходи у загальній кількості поданих заявок становить 15,9 % (проти 23,6 % за академічними науковими організаціями), зокрема, 37,8% – за організаціями Національної Академії наук України (табл. 2) [5].

Таблиця 2

Розподіл заявок, поданих організаціями академічного профілю та Міністерства освіти, науки молоді та спорту України у 2011 р., за категоріями об'єктів у одиницях

Види організацій академічного профілю	Подано заявок усього	З них на:		Питома вага заявок на винаходи у загальній кількості поданих
		винаходи	корисні моделі	
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України	3804	606	3198	15,9
Національна Академія наук України	753	285	468	37,8
Українська академія аграрних наук	256	39	217	15,2
Академія медичних наук України	467	25	442	5,3
Усього за організаціями академічного профілю	1476	349	1127	23,6

Джерело: [5].

Серед вищих навчальних закладів, підпорядкованих Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України, найактивнішими в поданні заявок виявилися Національний університет харчових технологій (291 заявка), Вінницький технічний університет (268 заявок), Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (257 заявок), Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут" (238 заявок), Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут" (138 заявок), Одеська національна академія харчових технологій, Ужгородський національний університет (131 заявка) та Національний університет "Львівська політехніка" (94 заявки).

Університети відіграють важливу роль у розвитку інноваційної діяльності не лише як джерела генерації інтелектуальної власності діяльності компанії, але і як організації підтримки інноваційного бізнесу, які стимулюють зростання кількості малих інноваційних підприємств.

Сьогодні основна проблема, що стоїть перед українськими університетами, полягає в обмеженому використанні накопиченого інноваційного потенціалу, вираженого у кількості отримуваних патентів, зареєстрованих наукових відкриттів, у визнаних наукових школах тощо. Для багатьох університетів характерна відсутність спрямованості наукових досліджень відповідно до світових передових тенденцій розвитку технологій і чіткої орієнтації на кінцевого споживача [3].

Науково-виробнича діяльність університетів у сфері інтелектуальної власності стримується такими чинниками [1, 3, 6]:

– слабка ринкова орієнтація НДДКР університетів виникає в результаті виконання переважної кількості НДДКР за відсутності ринку збуту та конкретних споживачів на їх використання та достатнього досвіду щодо підготовки результатів НДДКР, як бізнес-пропозицій для подальшої комерціалізації;

– низький ступінь завершеності розробок, пов'язаний з тим, що з кожним роком відбувається значне скорочення замовлень на проведення наукових досліджень і розробок з боку підприємств;

– велика кількість комплексних цільових та науково-технічних програм не достатньо фінансується з Державного бюджету;

– особливості оподаткування і бюджетного обліку в університетах;

– обмежені можливості університету з ведення підприємницької діяльності через недосконаліть нормативно-правової бази.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Однією з умов ефективної реалізації стратегічного бачення розвитку сучасних університетів як інтегрованих навчально-науково-виробничих інститутів має бути наявність в університеті єдиної внутрішньої політики в області створення і використання результатів інтелектуальної діяльності.

Основними внутрішніми нормативними документами, що регулюють процес створення і використання результатів інтелектуальної власності і комерційної таємниці університету має бути "Положення про інтелектуальну власність і комерційну таємницю університету" і "Положення про підрозділ з питань інтелектуальної власності". Ці документи повинні враховувати чинне українське законодавство, що дасть змогу регулювати процес управління інтелектуальною власністю університету, уникнути виникнення конфлікту інтересів між університетом як роботодавцем і авторами науково-технічних розробок.

Аналіз літературних джерел [1, 2, 6, 7] дає змогу запропонувати таку послідовність комерціалізації науково- технічних розробок в університеті:

1. Інвентаризація результатів інтелектуальної діяльності і об'єктів інтелектуальної власності – представляється інформація авторами науково-технічних розробок у вигляді заповненої форми інвентаризаційної анкети, до якої вносяться відомості про винахід. Якщо винахід відповідає вимогам патентоспроможності, науково-технічній розробці присвоюється інвентарний номер.

2. Технологічний аудит – визначає комерційний потенціал науково-технічної розробки і ступінь пріоритетності.

3. Підготовку технологій до просування на ринок і комерціалізації – складається з кількох етапів:

– "Опис технології" – оцінка ступеня готовності науково-технічної розробки;

– "Оцінка стану правового захисту";

– "Промислове застосування" – оцінка можливості промислового використання науково-технічної розробки;

– "Маркетинг" – комплексна оцінка продукції, яка вироблятиметься на основі створеної науково-технічної розробки, споживача продукції;

– "Макроекономічне оточення" – аналіз відповідності науково-технічної розробки вимогам технічної безпеки, законам і стандартам держави, де застосовуватиметься розробка.

4. Маркетинг технологій – це підготовка і подача заявок на отримання охоронних документів, оформлення об'єктів комерційної таємниці, техніко-економічні розрахунки, підготовка комерційних пропозицій, пакетів, рекламно-інформаційних матеріалів.

5. Супровід операцій передачі прав на використання об'єктів інтелектуальної власності і комерційної таємниці, реалізації інноваційних проектів – передавання технологій вищого навчального закладу промисловому підприємству зустрічається з проблемою взаємозв'язку між ними. Важливе значення має створення малих інноваційних підприємств, на основі яких науково-технічні розробки можуть бути відпрацьовані і доведені до рівня промислового застосування.

Такий порядок комерціалізації науково-технічних розробок дасть змогу системно організувати процес передачі у високотехнологічні галузі економіки і характеризувати його як доволі ефективний у сучасних умовах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зв'язки в системі "держава – університет – виробництво" залишаються неузгодженими у механізмі управління сфери інтелектуальної власності. Увагу, зазвичай, приділяють питанням охорони та захисту інтелектуальної власності, тоді як процеси управління інтелектуальною власністю фактично не розглядаються. Сьогодні основна проблема, що стоїть перед українськими університетами, полягає у обмеженому використанні накопиченого інноваційного потенціалу, вираженого в кількості отримуваних патентів, зареєстрованих наукових відкриттів тощо. Для багатьох університетів характерна відсутність спрямованості наукових досліджень відповідно до світових передових тенденцій розвитку технологій і чіткої орієнтації на кінцевого споживача. Політика сучасного університету має бути спрямована на досягнення високого рівня інвестиційної привабливості за рахунок розвитку нових напрямів науки і техніки та налагодження співпраці з провідними промисловими

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

компаніями України і світу. Останнім часом загострюється проблема комерціалізації результатів досліджень і розробок, зокрема шляхом створення організацій типу "спін-офф", що відокремлюються від вищих навчальних закладів, державних дослідницьких центрів, незалежних інститутів і спеціальних лабораторій, що являють собою малі інноваційні фірми, організовані з метою комерційного впровадження науково-технічних досягнень. Об'єктом подальших досліджень стане дослідження можливостей створення організацій типу "спін-офф" в Україні при вищих навчальних закладах на основі зарубіжної практики інноваційної діяльності та розроблення системи заходів для впровадження діяльності підприємств цього типу.

1. Денисюк В. Комерціалізація результатів науково-дослідних робіт: проблеми і перспективи / В. Денисюк // Вісник НАН України. – К., 2006. – №5.– С. 39 – 52. 2. Орлюк О.П. Економіко-правові проблеми в сфері інтелектуальної власності: монографія / О.П. Орлюк, О.Б. Бутнік-Сіверський, С.Ф. Ревуцький, В.І. Нежиборець, Л.Ю. Федченко та ін.– К.: НДІ інтелектуальної власності АПрН України, 2006. – 372 с. 3. Єременко А.В. Проблеми комерціалізації інтелектуальної власності в умовах інтернаціоналізації світової економіки // матер. виступів IX Міжнар. наук.-практ. конф. ["Актуальні проблеми інтелектуальної власності"] (Алушта, 5–9 вересня 2005). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://centr-k.com.ua/ua/publications/problemi-kommercializacii-intellektualnoy-sobstvennosti-v-usloviyah-internacionalizacii-mirovoy-ekonomiki.html.
4. Гальперин Л. Интеллектуальная собственность: сущность и правовая природа / Л. Гальперин, Л. Михайлова // Советское государство и право. – 1991. – №12. – С. 37. 5. Промислова власність в цифрах: Показники діяльності Державної служби інтелектуальної власності України та Державного підприємства "Український інститут промислової власності" за 2011 р.– К., 2012. – 56 с. 6. Рудь Н. Економічне обґрунтування наукових розробок: навч. посіб. // Н. Рудь. – Луцьк: РВВ ЛДТУ, 2008. – 196 с. 7. Дмитрів К.І. Економічне оцінювання об'єктів інтелектуальної власності підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / К.І. Дмитрів; Нац. ун-т "Львівська політехніка". – Львів, 2012. – 25 с. 8. Ніколаєнко Ю.В. Основи економічної теорії: підручник // Ю.В. Ніколаєнко. – К., 2003. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/OsnEkTeor/Oet01-05/5301.htm.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua